

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Володимир ГАЛАЙЧУК
Роман СІЛЕЦЬКИЙ

**НАРОДНА КУЛЬТУРА БОЙКІВ:
БУДІВЕЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ,
НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР,
ДЕМОНОЛОГІЧНІ ВІРУВАННЯ**
(ЗА ЕТНОГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЗІ СТАРОСАМБІРЩИНИ
ЗЛАМУ XX–XXI СТОЛІТЬ)

Монографія

*КНИГА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ
УРОДЖЕНЦЕВІ СТАРОГО САМБОРА
СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ КОРНЕЛІЮ КУТЕЛЬМАХОВІ,
ЕРУДОВАНОМУ НАУКОВЦЕВІ-ЕТНОЛОГУ,
ТАЛАНОВИТОМУ ПОЕТОВІ, ЩИРОМУ КОЛЕЗІ
В ЕКСПЕДИЦІЙНИХ МАНДРАХ І ПОЗА НИМИ*

Львів – 2025

УДК 398.3/.4(477.86/.87)

Рецензенти:

- д-р іст. наук, ст. наук. співроб. відділу історичної етнології
Роман Радович
(Інститут народознавства НАН України);
- д-р філол. наук, проф. каф. фольклористики ім. Філарета Колесси
Ярослав Гарасим
(Львівський національний університет імені Івана Франка);
- д-р філол. наук, проф., зав. каф. фольклористики
Олеся Наумовська
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
- канд. іст. наук, наук. співроб., заст. директора з наукової роботи
Сергій Ципишев
(Музей народної архітектури і побуту у Львові
імені Климентія Шептицького)

Рекомендовано до друку

Вченою радою

Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 74/11 від 27 листопада 2024 р.)

Галайчук В.

- Гал 25** Народна культура бойків: будівельна обрядовість, народний календар, демонологічні вірування (за етнографічними матеріалами зі Старосамбірщини зламу ХХ–ХХІ століть) : монографія / В. Галайчук, Р. Сілецький. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. – 330 с., іл.

ISBN 978-617-10-0937-0

Книга презентує окремі аспекти традиційної духовної культури бойків Старосамбірщини, а саме звичаї, обряди, вірування, повір'я, «примхи» тощо, пов'язані з народним будівництвом, річним календарним колом, демонологією та світоглядними уявленнями. Дослідження здійснене в основному на польових експедиційних матеріалах авторів. Розраховане на фахівців-етнологів, фольклористів, діалектологів, а також на широке коло читачів.

УДК 398.3/.4(477.86/.87)

© Галайчук В., Сілецький Р., 2025

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2025

ISBN 978-617-10-0937-0

ЗМІСТ

ВСТУП	5
--------------------	----------

Розділ І

ТРАДИЦІЙНА БУДІВЕЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ	15
1. Вибір і заготівля будівельного матеріалу	17
2. Вибір місця для новобудови	26
«Чисте» і «нечисте» місця	26
Гадання про місце для будівництва	43
3. Вибір часу будівництва	47
4. Уявлення та повір'я про майстра-будівельника	57
5. Заснування підвалин	71
6. Зведення житла	81
7. Обрядове деревце	88
8. Влаштування систем опалення та димовідведення	96
9. Входи у нове житло	99

Розділ ІІ

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ	107
1. Зимові звичаї та обряди	109
2. Звичай та обряди весняного періоду	150
3. Звичай та обряди літа й осені	160

Розділ ІІІ

СВІТОГЛЯДНО-ДЕМОНОЛОГІЧНІ

УЯВЛЕННЯ ТА ВІРУВАННЯ	169
1. Фантастичні персонажі	171
Чорт, дід Яйло, страх, вихор, блуд	171
Персоніфікації (хвороби, Смерть, Вітер, П'ятниця)	179
Русалки, мелюзини, панни, пересилиця, дика баба, рахмани	183
Годованець, інклюз	187

2. Демонологічні персонажі «людської» природи	214
Вовкулаки, літавці	214
Велети, силачі	215
Упирі, мерці, стратчата	216
Ворожбити, ворожилі, чарівниці, боги, планетники	232
«Мудрі», хмарники. Ситуативні магічні властивості у людини	243
3. Світоглядно-демонологічні уявлення	
про тварин і рослини	251
Тварини у демонологічних уявленнях і світогляді	251
Рослини у демонологічних уявленнях і світогляді	261
ВИСНОВКИ	264
ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА	270
ДОДАТКИ	285
«Обряди, пов'язані з будівництвом» (Із польового щоденника Романа Радовича)	287
Демонологія	290
Зі знахарської практики	325

Мета цієї книги – комплексно висвітлити окремі аспекти традиційної духовної культури бойків Старосамбірщини кінця ХІХ – початку ХХІ ст. (станом до реформи 2020 р.), зокрема будівельні й календарні звичаї та обряди, демонологічні уявлення і вірування.

* Із 1867 до 1932 р. Старосамбірський повіт перебував в Австро-Угорщині, ЗУНР, Польщі; у 1940 р. утворено Старосамбірський район, з наступним приєднанням до нього у 1959 р. Стрілківського р-ну; після реформи 2020 р. Старосамбірщина увійшла до Самбірського р-ну. Впродовж історії спочатку повіту, а потім району низка населених пунктів змінила адміністративну прописку (у тому числі опинилися у складі Польщі), а деякі взагалі зникли з мапи. – Див.: *Рачковський Г.* Поселення Старосамбірщини // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. Вип. 47. С. 49–67.

¹ *Кирчів Р.* Етнографічне дослідження Бойківщини. Київ : Наукова думка, 1978. С. 6.

Варто вказати на те, що у розділі про межі Бойківщини Юрія Гошка, який у

довості вона порівняно рідко потрапляла в поле зору народознавців. Здебільшого будівельні звичаї і обряди дослідники побіжно згадували, коли йшла мова про народне будівництво або різні демонологічні повір'я.

Старосамбірщина у цьому контексті становить рідкісний виняток, адже в одному з її сіл, у Мшанці, місцевий парох (служив з 1883 до 1914 р.) і водночас відомий етнограф, дійсний член НТШ Михайло Зубрицький на рубежі XIX–XX ст. описав місцеве народне житлове будівництво бойків із традиційним обрядовим супроводом¹ і опублікував окрему збірку звичаїв, прикмет та повір'їв із царини будівельної обрядовості². Остання є однією з поодиноких в українській етнології спеціальних публікацій джерельного матеріалу про будівельну обрядовість. Загалом же внесок М. Зубрицького у дослідження матеріальної та духовної культури Старосамбірщини (а також прилеглих сіл Турківщини, зокрема с. Кіндратів, де народився) переоцінити важко. Нещодавно його праці, включно з архівними, вийшли окремим тритомним виданням³.

Народній архітектурі Старосамбірщини присвятив монографію відомий львівський учений Роман Радович⁴, – будівельні звичаї та обряди висвітлює останній розділ цієї змістовної книги. Є в активі дослідника й окрема стаття на тематику будівельної обрядовості, де більшість відомостей походить саме зі Старосамбірщини⁵, а його експедиційні матеріали із сіл Мшанець, Стара Ропа, Тисовиця, Торгановичі й Тур'є (Див. Додатки) оприєвнено в одному з томів фундаментального видання «Етнографічний образ сучасної України»⁶.

¹ *Зубрицький М.* Селянські будинки в Мшанці, Старосамбірського пов. // *Матеріали до української етнології.* Львів, 1909. Т. XI. С. 1–22.

² *Зубрицький М.* [Міти і вірування]. Будинки і майстри // *Жите і слово : Вістник літератури, історії і фольклору.* Львів, 1895. Т. III. С. 71–75.

³ *Зубрицький М.* Зібрані твори і матеріали у трьох томах. Львів : Літопис, 2013. Т. 1 : Наукові праці. 610 с.; 2016. Т. 2 : Матеріали до біографії. 616 с.; 2019. Т. 3 : Газетні публікації, етнографічні та архівні матеріали. 1024 с.

⁴ *Радович Р.* Народна архітектура Старосамбірщини XIX – першої половини XX ст. (Житлово-господарський комплекс). Київ : Видавець Олег Філюк, 2015. 352 с.

⁵ *Радович Р.* Звичай та обряди, пов'язані із спорудженням житла на заході Галицької Бойківщини (за матеріалами Турківського та Старосамбірського р-нів) // *Народознавчі Зошити.* 2008. № 3–4 (81–82). С. 253–271.

⁶ *Етнографічний образ сучасної України.* Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2020. Т. 9 : Народна житлобудівна культура. Екологія та організація середовища проживання. С. 498–501.

Пов'язані з народним будівництвом звичаї, обряди та «примхи» бойків Старосамбірщини, зокрема уявлення про «правильний» добір будівельного матеріалу, місця, часу, про «мудрих» майстрів тощо, зайняли належне місце у низці праць співавтора цієї книги Романа Сілецького¹.

Народне будівництво сіл Мшанець і Плоске висвітлює стаття львівської дослідниці Тетяни Гощіцької, де крім своїх авторка залучила також польові матеріали Андрія Зюбровського і Романа Тарнавського². Відомості зі Старосамбірщини трапляються й у статті Т. Гощіцької про вибір матеріалу і місця для будівництва на пограниччі Бойківщини та Підгір'я (хоч існування такого пограниччя в сучасній народознавчій науці є дискусійним)³.

Один із найяскравіших виявів духовної культури народу – його календарна обрядовість. Вона пластично відображає зміни, які щораз відбуваються у традиційній матеріальній культурі, побуті тощо. Водночас певні її елементи, іноді навіть втрачаючи первісну внутрішню форму, відносно стійкі та марковані глибоким ступенем архаїчності.

У 1895 р. ґрунтовну розвідку про народний календар бойків опублікував Франтішек Ржегорж⁴. Вагоме місце у ній зайняли матеріали зі с. Мшанець, які, швидш за все, надав авторові М. Зубрицький.

¹ Сілецький Р. Традиційна будівельна обрядовість українців : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 428 с.; *Його ж.* Бузина в народних демонологічних повір'ях українців // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. Вип. 16. С. 140–150; *Його ж.* «Година годині не рівня»: час у традиційних уявленнях та повір'ях бойків // Фортеця : збірник заповідника «Тустань». Львів : ПРОСТІР-М, 2020. Кн. 4. С. 386–398; *Його ж.* Камінь у традиційних повір'ях, звичаях та ритуальних заборонах українців // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. Вип. 51 : Пам'яті професора Степана Макарчука. С. 388–401; *Його ж.* Сокира в народному будівництві: обрядові функції // Персоналії. Традиції. Поступ : Збірник доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції у Музеї народної архітектури і побуту у Львові імені Климентія Шептицького : До 50-річчя від заснування. Львів, 2021. С. 240–247.

² Гощіцька Т. Слідами Михайла Зубрицького (На основі польових матеріалів з народного будівництва, зібраних в с. Мшанець та Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл.) // Народознавчі Зошити. 2011. № 2 (98). С. 354–364.

³ Гощіцька Т. Вибір будівельного матеріалу та місця будівництва на бойківсько-підгір'янському пограниччі в другій пол. XIX ст. – першій пол. XX ст. // Народознавчі Зошити. 2009. № 5–6. С. 783–791.

⁴ Řehoř Fr. Kalendářik z národního života Bojkův. Příspěvek k rusínskému národopisu Halických Karpat // Zlatá Praha: Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. 1895. Roč. XII. Č. 44. S. 519–522; Č. 45. S. 534–535; Č. 46. S. 543–546; Č. 47. S. 558–559; Č. 48. S. 567; Č. 49. S. 579–582; Č. 50. S. 595.

Низка відомостей про календарні звичаї та обряди міститься в описі Староміського повіту* Софії Стретельської-Гринберг¹ (відзначений другою премією на конкурсі Музею імені Дідушицьких). Це масштабне дослідження виконане здебільшого на основі спостережень і вражень авторки, зібраних під час її багатолітнього вчителювання в різних місцевостях Старосамбірщини. І хоча матеріали дослідниці на тему календаря не надто повні й не завжди співвіднесені з конкретними населеними пунктами, проте мають доволі широку географію в межах повіту.

Найкраще календарна обрядовість Старосамбірщини відома завдяки активній діяльності о. М. Зубрицького, якому належить докладна розвідка про народний календар Мшанця та його околиць². Автор скрупульозно виписав не лише обрядову частину народного календаря, але і його відповідність циклічності господарських занять, уявлення та повір'я про окремі місяці та дні тижня, народну метеорологію, легенди про святих, чийми іменами названо свята, календарний пласт демонології та ін.

Джерелами пізнішого часу є розвідки відомого етнографа, викладача української мови у Львівському державному університеті імені Івана Франка, уродженця Старого Самбора Калістрата Добрянського. У праці про братство св. Миколая він торкнувся питання обов'язків «братів» на церковні свята³, згодом опублікував розвідку про андріївські звичаї та вірування на Старосамбірщині⁴. Нещодавно побачили світ його змістовні матеріали про великодню обрядовість біля церкви у Старому Самборі⁵.

Короткі відомості про народний календар сіл Стрілки і Галівка знаходимо в одному з чисел «Літопису Бойківщини» за 1977 р.⁶

* *Старим містом* називали сучасний *Старий Самбір*.

¹ Strzetelska Grynbergowa Z. Staromiejskie. Ziemia i ludność. Lwów, 1899. 676 s.

² Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, привязані до днів в тижні і до рокових свят (Записані у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах) // Материяли до українсько-руської етнології. Львів, 1900. Т. III. С. 33–60.

³ Dobrzański K. Bractwo kawalerskie im. św. Mikołaja w Starym Samborze // Lud : Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie. Lwów; Warszawa; Kraków; Poznań; Wilno, 1934. Т. XXXIII. S. 126–135.

⁴ Добрянський К. Із святоандріївських звичаїв та вірувань у Старосамбірщині // Життя і знання. 1936. Ч. 12. С. 340.

⁵ Добрянський К. Великодні забави коло церкви у Старому Самборі // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. Вип. 41. С. 365–370.

⁶ Прокопик В. Весільні звичаї в селі Стрілки коло Старого Самбора. Осінь і Різдвяні свята. Йорданські свята. Бойківські поговірки // Літопис Бойківщини. 1977.

Грунтовну статтю про зимову календарну обрядовість Старосамбірщини опублікував львівський дослідник Корнелій Кутельмах¹. Учений, уродженець Старого Самбора, не лише ввів у науковий обіг новий джерельний матеріал, але й зробив на його підставі певні узагальнення і висновки. К. Кутельмахові належить і ще одна розвідка про календарну обрядовість, яка почасти стосується Старосамбірщини². Крім безпосередньо матеріалу з теренів району вона цінна для нас тим, що дає змогу зорієнтуватися серед загального кола джерел для дослідження календарної обрядовості українців Карпат. Зокрема, розумінню певних явищ народного календаря бойків Старосамбірщини сприяють праці Філарета Колесси³, Івана Франка⁴, Антона Оницьука⁵.

Доволі повно представлено народний календар бойків Старосамбірщини у статті Володимира Галайчука, опертій здебільшого на експедиційні матеріали⁶.

Польові записи Олександра Коломийчука із сіл Головецько та Стрілки оприаявлено у монографії дослідника про календарну обрядовість бойків осіннього і зимового періодів⁷.

Одним із чільних об'єктів дослідження української етнографії завжди були й світоглядно-демонологічні уявлення та вірування. На побутування у віруваннях бойків значної кількості створених народною уявою фантастичних образів звернули увагу ще етнографи минулого.

Ч. 1/25 (36). С. 30–39; *Затварницький Д.* Галівка біля Старого Самбора // Там само. С. 51–61.

¹ *Кутельмах К.* Мандрівка вглиб віків (Прадавні елементи в зимовій обрядовості) // *Старосамбірщина : Альманах. Старий Самбір*, 2001. С. 87–95.

² *Кутельмах К.* Календарна обрядовість як етногенетичне джерело // *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : У 4 т. Львів, 2006. Т. 2 : Етнологія та мистецтвознавство*. С. 473–557.

³ *Колесса Ф.* Людові вірування на Підгір'ю, в с. Ходовичах Стрийського пов. // *Етнографічний збірник*. Львів, 1898. Т. V. С. 76–98.

⁴ *Франко І.* Людові вірування на Підгір'ю // *Етнографічний збірник*. Львів, 1898. Т. V. С. 160–218.

⁵ *Оницьук А.* Народний календар у Зелениці, Надвір'ян. пов. (на Гуцульщині) // *Матеріали до української етнології*. Львів, 1912. Т. XV. С. 1–61.

⁶ *Галайчук В.* Традиційні календарні звичаї та обряди бойків Старосамбірщини // *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*. Львів, 2010. Т. CCLIX : *Праці Секції етнографії і фольклористики*. С. 138–178.

⁷ *Коломийчук О.* Календарна обрядовість українців Бойківщини: осінньо-зимовий цикл (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 376 с., іл.

Наприкінці 30-х років XIX ст. Іван Вагилевич писав: «Демонологія бойків вельми багата, повна життя, і хоча в нинішні часи занепадає, однак усе ще незмінно сильно відлунюється у народному середовищі чи то як бувальщина, чи, особливо, як казка. Є вона цілком слов'янською, незіпсованою чужими запозиченнями і нелогічною мішаниною без зв'язку в своїх окремих частинах»¹.

Порівняно з іншими етнографічними районами України, демонологія Бойківщини досліджена доволі повно. Низка спеціалізованих праць висвітлює й демонологічні вірування та уявлення Старосамбірщини.

Насамперед – демонологія посіла вагоме місце в окремому розділі «Опису» С. Стретельської-Гринберг². Принагідно залучав фактаж із демонології до свого «Народного календаря» й М. Зубрицький³, проте загалом доробок дослідника на цьому полі суттєво багатший⁴.

Окрім того, півтора десятка власноруч записаних розлогих демонологічних оповідок та бувальщин зі Мшанця опублікував у своїх «Знадобах...», здебільшого у першому томі, Володимир Гнатюк⁵. Не менше матеріалу з цього села містить і його видання «легенд»⁶.

Територіально і типологічно близький до старосамбірського матеріал знаходимо також у розвідці Івана Кузіва⁷, у згаданих вже працях Ф. Колесси¹, І. Франка² та ін.

¹ Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині / З польської перекл. Р. Кирчів // Жовтень. 1978. № 12 (410). С. 126.

² Strzetelska Grynbergowa Z. Staromiejske...

³ Зубрицький М. Народний календар...

⁴ Див. зокрема: Зубрицький М. Похоронні звичаї й обряди в Мшанці і сусідніх селах Старосамбірського і Турчанського пов. [Похоронні звичаї й обряди. Зібрав В. Гнатюк. Ч. III] // Етнографічний збірник. Львів, 1912. Т. XXXI–XXXII. С. 211–226; Його ж. Селянські будинки в Мшанці...; Його ж. [Міти і вірування]. Будинки і майстри; Його ж. [Міти і вірування]. Млини і мельники // Жите і слово : Вістник літератури, історії і фольклору. Львів, 1895. Т. III. С. 75–76; Його ж. [Міти і вірування]. Про хованців // Там само. Т. IV. С. 185; Його ж. [Міти і вірування]. Стратчата, страччуки // Там само. С. 361.

⁵ Гнатюк В. Знадоби до галицько-руської демонології. Т. I // Етнографічний збірник. Львів, 1904. Т. XV. 272 с.; Його ж. Знадоби до української демонології. Т. II. Вип. 1 // Там само. 1912. Т. XXXIII. 237 с.; вип. 2 // Там само. Т. XXXIV. 280 с.

⁶ Гнатюк В. Галицько-руські народні легенди. Т. I // Етнографічний збірник. Львів, 1902. Т. XII. 215 с.; т. II // Там само. Т. XIII. 287 с.

⁷ Кузів І. Жите-буте, звичаї и обычаї гірського народу. Зібравъ въ селѣ Дыдьовѣ Иванъ Кузѣвъ // Зоря: Письмо літературно-наукове для рускихъ родинъ. Львів, 1889. Ч. 15–16. С. 262–265; ч. 17. С. 282–287; ч. 18. С. 299–302; ч. 19. С. 317–320; ч. 20. С. 336–337; ч. 21. С. 351–352.

Докладні відомості про лікарську і загалом магічну (заклинання змій, хмар) практику кількох знахарів зі Старосамбірщини залишив нам К. Добрянський³. На жаль, дослідник не вказав джерел, на основі яких написав невеличкі розвідки, присвячені уявленням українців про лісових і домашніх тварин⁴ та про «чарівні» рослини⁵, проте можна припустити, що і там присутній матеріал саме зі Старосамбірщини.

Продовжуються розсліди в царині демонології й у наш час. Зокрема власні польові матеріали із сіл Букова, Бусовисько, Верхній Лужок, Спас, Стрільбичі щедро інкрустувала у свою монографію Надія Войтович («з дому» – Левкович)⁶. Варто вказати, що її книга на сьогодні є найповнішим і найкращим дослідженням демонології Бойківщини. Матеріали зі Старосамбірщини й інших бойківських теренів стали підґрунтям і для численних статей авторки⁷.

Значний обсяг матеріалу з демонології бойківської частини Старосамбірщини містять публікації Володимира Галайчука⁸.

¹ Колесса Ф. Людові вірування на Підгір'ю...

² Франко І. Людові вірування на Підгір'ю.

³ Dobrzański K. Znachorstwo w Samborskiem // Lud : Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie. Lwów; Warszawa; Kraków; Poznań; Wilno, 1934. Т. XXXIII. S. 117–126; див. також: Добрянський К. Хмарник // Життя і знання. 1937. Ч. 7–8. С. 228; Його ж. Заклиначі від укусу гадини // Там само. 1938. Ч. 6. С. 166.

⁴ Добрянський К. Домашні звір'ята в українських народних віруваннях // Життя і знання. 1937. Ч. 4. С. 104; Його ж. Лісові звір'ята в українських народних віруваннях // Там само. Ч. 6. С. 172–173 (Передрук «Лісових звір'ят»: Свобода : Український щоденник. Джерзі Ситі, Н. Дж., 1940. Рік XLVIII. Ч. 281 (вівторок, 3 грудня). С. 3.).

⁵ Добрянський К. Цвіт папороті в українських народних віруваннях // Життя і знання. 1936. Ч. 7–8. С. 225–226; Його ж. Злодійська трава // Там само. 1937. Ч. 7–8. С. 228.

⁶ Войтович Н. Народна демонологія Бойківщини : монографія. Львів : Сполом. 2015. 228 с.

⁷ Зокрема див.: Левкович Н. «Годованець» в народній демонологічній традиції бойків // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка : Збірн. наук. праць. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. Вип. 9–10. Ч. 1. С. 84–94; Її ж. Традиційні уявлення бойків про душі померлих дітей // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. Вип. 47. С. 241–257; Войтович Н. Демоніум бойків : категорії «нечистих» покійників (на основі польових матеріалів) // Народознавчі Зошити. 2014. № 2 (116). С. 373–380.

⁸ Галайчук В. Українська міфологія. Харків : КСД, 2016. 288 с.; Його ж. Традиційні демонологічні уявлення українців про домашніх духів : монографія. Львів, 2021. 452 с.; Його ж. Демонологічна палітра бойків Старосамбірщини : вірування у домашніх духів (На польових матеріалах) // Етнічна культура українців : Ювілейний збірник до 10-річчя кафедри етнології. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2006. С. 198–216; Його ж. З народної демонології Старосамбірщини // Міфологія і фольклор : Загаль-

Кілька фрагментів зі вказаної теми знаходимо й у статті Т. Гошціцької про «домашніх» духів¹, а дотичні до демонології відомості – у статті Лесі Горошко і Романа Гузія про родильну обрядовість².

Крім зазначеного кола джерел про традиційну духовну культуру бойків, ця книга оперта в основному на польові матеріали авторів, зафіксовані на Старосамбірщині у 1998, 2003 і 2005 рр.³ Використано також експедиційні записи студентів кафедри етнології Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема Ірини Бабій, Андрія Зюбровського, Надії Левкович, Тараса Яроша й Ольги Олексин, здійснені у 2005 р. в рамках польової етнографічної практики⁴.

Зібраний на теренах Старосамбірщини наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. польовий етнографічний матеріал дає змогу з'ясувати стан збереженості у живому побутуванні відповідних ділянок народної культури. Його порівняння, наприклад, з матеріалами М. Зубрицького чи С. Стретельської-Гринберг, зафіксованими з різницею у часі більше ста років, дозволяє виявити втрати і новотвори, простежити еволюцію окремих звичаїв, обрядів та вірувань.

ноукраїнський науково-освітній журнал. Львів, 2008. № 1. С. 108–120; *Його ж.* Упирі, ворожильники та «непрості» у традиційних віруваннях бойків Старосамбірщини // Фортеця : збірник заповідника «Тустань». Львів : ПРОСТІР-М, 2020. Кн. 4. С. 447–466; *Його ж.* Ласиця в традиційних народних уявленнях українців // Етнічна історія народів Європи : Збірник наукових праць. Київ, 2021. Вип. 64. С. 21–30; *Його ж.* Вибір масті худоби у традиційному господарстві українців крізь призму духовної культури // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : Збірник наукових праць. Львів, 2020. Вип. 21. С. 1–30.

¹ *Гошціцька Т.* Про вірування в «домовика» в українців (На основі польових матеріалів, зібраних на бойківсько-підгір'янському пограниччі) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Львів : Львівський музей історії релігії, вид-во Логос, 2010. Кн. 1. С. 57–66.

² *Горошко Л., Гузій Р.* Родильні звичаї та обряди на Старосамбірщині (За матеріалами польових досліджень) // Народознавчі Зошити. 2010. № 5–6. С. 611–617.

³ Архів Інституту народознавства НАН України (далі – Архів ІН НАН України). Ф. 1, оп. 2, спр. 366 (Записи Р. Сілецького); Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ ім. І. Франка). Ф. Р-119, оп. 17, спр. 193-Е, 200-Е, 203-Е (Записи Р. Сілецького); Там само. Спр. 320-Е, 323-Е (Записи В. Галайчука).

Автори глибоко вдячні світлої пам'яті Володимирові Горбовому, відомому старосамбірчанинові, громадському і державницькому діячеві, з ініціативи і за активного сприяння якого відбулася їхня експедиція у 2003 р.

⁴ Архів ЛНУ ім. І. Франка. Ф. Р-119, оп. 17, спр. 116-Е (Записи І. Бабій); спр. 124-Е (Записи А. Зюбровського); спр. 208-Е (Записи Н. Левкович); спр. 133-Е (Записи Т. Яроша); спр. 129-Е (Записи О. Олексин).

ЗІ ЗНАХАРСЬКОЇ ПРАКТИКИ

«Молитва» від укусу гадюки

«Перехреститися три рази (Бог Отець, Бог Син, Бог Дух святий).

“Заклинаю Ім’ям Божим, як Пречиста Діва Мати заклинала каміння, бердя’ і скипі’ття (А я знаю, що то є?).

Як не можна ні в місяці, ні в сонці гніздо звити, так не можна би було ту людину (худоби’ну) в ногу (в руку чи куди) їдь пустити”.

І помолишся “Отче наш” і “Богородице Діво” – і всьо. То я тільки так кажу над тим, і всьо. Ни водою нич не роблю, ни чим» (с. Мшанець)¹.

«Молитва» від укусу гадюки

«Є змії всякі: ломова’, домова’, млачана’, сірчана’, хатяна’ (шо в хаті живе, в домі), восе’нниця (така, як гусінь на капусті, пушок має. Вона має півметра, а перелітає відстань в 50 метрів, перескакує. В літературі про неї нічого нема), очкова, золота, сліпак.

Мене дід Захар, дев’яносто років мав, навчив таку молитву:

“Ходив Господь по раю, закликав всі змії. Так і я закликаю: сірчану, рябу, золоту, ху:

Ломова, домова, млачана, сірчана, краса’, золота, хуканка, – як місяць і сонце не може в камені гніздо звити, ’би так не могла у тому (ім’я) їдь пустити.

Розийдися, розступися: як роса на траві, піна на воді, мрак над го’рами, – дух губами.

Іменем Божим закликаю, духом Божим очищаю. Раз на все. Амінь!”

Але аби то помагало, треба по’стити в п’ятницю. Так Ісус Христос казав апостолам, щоб вони могли злий дух відганяти. Але треба брати глину завбільшки’ з яйце і тою глиною намазати три ра’зи: врано, в обід і ввечір. Або любисток. Витирати рану насухо, і тим любистком натирают. А пізніше спалювати той любисток:

“Відганяю, відвертаю, де пта’хи не долітають, воро’ни недокракують, пси недогавкують.

На сороки, на тополі, щоб у тії людини не було болі”.

Спалювали на дев’ятій межі. На тій дев’ятій межі (між городами) спалювали і ті яйця, як хто находив на подвір’ї, і ше на терновому вогні. Той терен був проклятий Богом, бо з нього вінок зробили Ісусові.

¹ Архів ЛНУ ім. І. Франка. Ф. Р-119, оп. 17, спр. 323-Е, арк. 17.

Наукове видання

ГАЛАЙЧУК Володимир
СІЛЕЦЬКИЙ Роман

**НАРОДНА КУЛЬТУРА БОЙКІВ:
БУДІВЕЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ,
НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР,
ДЕМОНОЛОГІЧНІ ВІРУВАННЯ
(ЗА ЕТНОГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЗІ СТАРОСАМБІРЩИНИ
ЗЛАМУ XX–XXI СТОЛІТЬ)**

Монографія

Формат 70х100/16. Ум. друк. арк. 19,29. Тираж 300 пр.

Літературний редактор – канд. філол. наук Оксана Галайчук
Дизайнер обкладинки – Маргарита Білобринь

На обкладинці:
придорожня фігура із с. Великосілля (світлина Р. Сілецького, 2003 р.),
хата із с. Головецько (світлина Р. Сілецького, 2005 р.)

Видавець та виготовлювач: Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000

СВІДОЦТВО

про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:

Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Книга презентує окремі аспекти традиційної духовної культури бойків Старосамбірщини, а саме звичаї, обряди, вірування, повір'я, «примхи» тощо, пов'язані з народним будівництвом, річним календарним колом, демонологією та світоглядними уявленнями. Дослідження здійснене в основному на польових експедиційних матеріалах авторів. Розраховане на фахівців-етнологів, фольклористів, діалектологів, а також на широке коло читачів.